

TJAS

Thematic Journal of Applied Sciences

informing scientific practices around the world
through research and development

Thematic Journal of Applied Sciences

Volume 1, Issue 1, March 2021

Internet address: <http://ejournals.id/index.php/TJAS/issue/archive>

E-mail: info@ejournals.id

Published by Thematics Journals PVT LTD

Issued Bimonthly

Chief editor

S. G. Ahmed

Professor of Computational Mathematics and Numerical Analysis Faculty of Engineering, Zagazig University, Zagazig, Egypt, P. O. Box 44519

Requirements for the authors.

The manuscript authors must provide reliable results of the work done, as well as an objective judgment on the significance of the study. The data underlying the work should be presented accurately, without errors. The work should contain enough details and bibliographic references for possible reproduction. False or knowingly erroneous statements are perceived as unethical behavior and unacceptable.

Authors should make sure that the original work is submitted and, if other authors' works or claims are used, provide appropriate bibliographic references or citations. Plagiarism can exist in many forms - from representing someone else's work as copyright to copying or paraphrasing significant parts of another's work without attribution, as well as claiming one's rights to the results of another's research. Plagiarism in all forms constitutes unethical acts and is unacceptable. Responsibility for plagiarism is entirely on the shoulders of the authors.

Significant errors in published works. If the author detects significant errors or inaccuracies in the publication, the author must inform the editor of the journal or the publisher about this and interact with them in order to remove the publication as soon as possible or correct errors. If the editor or publisher has received information from a third party that the publication contains significant errors, the author must withdraw the work or correct the errors as soon as possible.

OPEN ACCESS

Copyright © 2021 by Thematics Journals of Applied Sciences

CHIEF EDITOR

S. G. Ahmed

Professor of Computational Mathematics and Numerical Analysis Faculty of Engineering, Zagazig University, Zagazig, Egypt, P. O. Box 44519

EDITORIAL BOARD

Yu Li

Wuhan University of Technology, China

Seung Man Yu

Seoul National University of Science and Technology, South Korea

Seyed Saeid Rahimian Koloor

Universiti Teknologi Malaysia, Malaysia

Eko Susanto

Menegment of journal Indonesia

Siti Mazlina Mustapa Kamal

Universiti Putra Malaysia, Malaysia

ЎЗБЕКИСТОНДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ

Раҳмонали Ҳасанов

Махпират номидаги Ўрта Осиё халқлари тарихи институти

Тошкент филиали директори,

Турон ФА академиги

(Тошкент, Ўзбекистон)

эл.почта: rahmonalixasanov@mail.ru

Бекимбетова Дильфуза Оралбаевна

Республикаси маънавият ва

маърифат маркази тадқиқотчиси

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. Мазкур мақолада Ўзбекистонда фуқаролик жамияти шаклланиши ва ривожланишининг назарий ва ҳуқуқий асослари, тарихий босқичлари ёритиб берилган. Шунингдек, Ўзбекистонда глобаллашув шароитида фуқаролик жамияти тараққиётининг ўзига хос жиҳатлари таҳлил этилган.

Калит сўзлар: фуқаро, фуқаролик жамияти, демократик жамият, демократик давлат, ҳуқуқий давлат, сиёсий институтлар, фуқаролик жамияти институтлари, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинлиги, инсон ҳуқуқлари.

Аннотация. В статье описаны теоретические и правовые основы, исторические этапы становления и развития гражданского общества в Узбекистане. Также анализируются особенности развития гражданского общества в Узбекистане в условиях глобализации.

Ключевые слова: гражданин, гражданское общество, демократическое общество, демократическое государство, верховенство закона, политические институты, институты гражданского общества, права и свободы граждан, права человека.

Abstract. The article describes the theoretical and legal foundations, historical stages of the formation and development of civil society in Uzbekistan. The features of the development of civil society in Uzbekistan in the context of globalization are also analyzed.

Keywords: citizen, civil society, democratic society, democratic state, rule of law, political institutions, civil society institutions, rights and freedoms of citizens, human rights.

Ўзбекистон давлати мустақилликка эришганидан кейин бозор иқтисодиёти муносабатларига асосланган мустақил фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий давлат барпо этиш, инсон манфаатларини қондириш, улар ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, жамиятда қонун устуворлигига эришиш асносида барча фуқароларнинг қонун олдида тенглигига ва адолат принцпларини амал қилишига эришиш каби эзгуликларга асосланган муҳитни яратиш учун фуқаролик жамияти куришни

асосий стратегик мақсад сифатида эълон қилди.

Шунинг учун ҳам биринчи Президент И.А.Каримов мустақилликнинг илк давридаёқ "бизнинг бош стратегик мақсадимиз қатъий ва ўзгармас бўлиб, бозор иқтисодиётига асосланган эркин демократик давлат барпо этиш, фуқаролик жамиятининг мустақкам пойдеворини шакллантиришдан иборат"[3:Б.32] деган ғояни илгари сурган эди.

2016 йилнинг сўнгги чорагидадан бошлаб мамлакатимизда давлат раҳбари сифатида ўз фаолиятини бошлаган Ш.М.Мирзиёев мамлакатда фуқаролик жамиятини ривожланиши учун муҳим куч-қудрат манбаи - "Халқ давлат идораларига эмас, давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак" [2: Б.116] деган ғояни илгари суриши, унга монанд бўлган ҳуқуқий асослар ва жиддий ўзгаришларни амалга ошириши натижасида Ўзбекистонда фуқаролик жамияти қуриш ислоҳотлари авж олди, унга нисбатан халқимизнинг ишончи юксала бошлади. У Президентликни бажариш учун киришган дастлабки кундаёқ қуйидаги концептуал ғояни илгари сурди: "Мустақил тараққиёт йилларида Конституциямиз юртимизда ҳуқуқий демократик давлат, кучли фуқаролик жамияти, эркин бозор муносабатлари ва хусусий мулк устуворлигига асосланган иқтисодиётни қуриш, халқимиз учун тинч, обод ва фаровон ҳаёт барпо этиш, Ўзбекистоннинг халқаро майдонда муносиб ўрин эгаллашида мустақкам пойдевор бўлиб хизмат қилмоқда"[1:102-103].

Ўзбекистонда фуқаролик жамиятини ривожлантириш ислоҳотлари жараёнида жаҳондаги турли мамлакатларда шу каби жамият асосларининг яратилиш тажрибаси, бу соҳадаги ислоҳотларнинг иқтисодий, ижтимоий-сиёсий ва ҳуқуқий асосларининг шакллантирилиши, уларга доир назарий ишланмаларни ўрганиш муҳим аҳамият касб этади. Чунки, фуқаролик жамиятининг бу инсоният учун муҳим бўлган ижобий жиҳатлари (тамойиллари ва ва яшаш муҳити) ўтиш даврини ўз бошидан кечираётган мамлакатларда инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш ва ҳуқуқий давлат сари ривожланиш сари интилишига доир ислоҳотларида муҳим тажриба сифатида намоён бўлади.

Ҳозирги даврга келиб дунёдаги ривожланган мамлакатларда фуқаролик жамиятининг қурилганлиги, мазкур жамият сиёсий институти сифатида ҳуқуқий давлат бунёд этилганлиги, бу каби жамият ва давлатлар муҳитида инсон ва унинг фаолияти учун эркинлик яратилиши, инсон ҳуқуқларини ҳимоялашнинг миқёси ниҳоятда кенг эканлиги каби омиллар демократия қуриш йўлидан кетаётган давлатларни қизиқтироқда. Шунинг учун ҳам ўтиш даврида яшаётган мамлакатлар сиёсий элитаси фуқаролик жамиятини нафақат ижтимоий модель сифатида, балки уни таълим тизимига жорий этиш асносида ёш авлодни шакллантириш омили сифатида ҳам эътироф этмоқда.

"Фуқаролик жамияти" тушунчаси - кишилиқ жамиятининг бир неча асрлар мобайнида шакланган тафаккур маҳсули бўлиб, у инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг таъминлаш даражасининг нақадар юксалганлиги даражаси мезони сифатида намоён бўлди. [10: Б.10] Фуқаролик жамиятининг пойдевори ва асосларини яратиш учун авваломбор у ҳақдаги ғояларнинг генезисини ва

ривожланишини билишга зарурат туғилади. Фуқаролик жамиятини шаклланиши учун унинг асослари (иқтисодий, ижтимоий-сиёсий, ҳуқуқий, маънавий) яратилиши лозим. "Фуқаролик жамиятининг асослари қуйидагилардан иборат:

иқтисодий асос - шахс ва жамият манфаатларининг умумийлигига асосланган мулк шакллариининг хилма-хиллиги, иқтисодий плюрализм, кўп укладлилик, эркин бозор муносабатлари; жамиятнинг ҳар бир аъзосини ўз мулкига эга, у бу мулкни ўз хоҳиши билан тасарруф эта олиш эркинлигининг мавжудлиги, бу мулкдан фойдаланиш ва уни сарфлаш ҳуқуқига эга бўлиши, хусусий мулк дахлсизлиги, ҳар бир шахснинг давлат томонидан кафолатланган тадбиркорлик, меҳнат ва истеъмол фаолияти эркинлиги билан таъминланганлиги. Ижтимоий-сиёсий асос - фуқаролик жамияти қурилаётган давлатнинг мустақил ва суверен эканлиги, иқтисодий ва сиёсий ҳокимиятларнинг бир-биридан ажратилганлиги; фуқароларнинг ўз мақсадларини ҳимоя қилиш мақсадида маълум нодавлат ташкилотларга бирлашган бўлиши, ҳокимиятни учга бўлини принципи амалда ўз аксни топганлиги, ҳокимиятларни турли марказлар, гуруҳлар ёки шахслар қўлида тўпланиб қолмаслиги; сиёсий плюрализмнинг мавжудлиги; давлат ҳокимияти ваколати функцияларининг секин-аста секинлик билан қуйи вакиллик органлари ва ўзини ўзи бошқариш органларига бериб борилиши;

ҳуқуқий асоси - жамиятда инсоннинг яшаши ва ривожланиши учун муҳим зарурат бўлган эркинлик, тенглик, адолат қадриятларининг қарор топганлиги, шахслар ва фуқаролар ўртасида ўзаро тенгликнинг таъминланганлиги, уларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини давлат томонидан тўлиқ равишда эътироф этилиши; адолат принципларига амал қилиниши; бир шахснинг эркинлиги иккинчи шахснинг эркинлигига дахл этса, унинг эркинлиги шу ерда тўхталиши, давлат, жамият ва шахс манфаатлари ўзаро муштарклигининг шаклланиши;

маънавий асос - инсонлар ўз қадр-қимматини ҳар қандай тажовузлардан ҳимоя қила олиш қобилиятини шаклланганлиги, халқнинг жамият қадриятлари ҳимоя қила олиш салоҳиятининг мавжудлиги, виждон эркинлигининг амал қилиши, жамиятда ахлоқий меъёрларга амал қилиш урф-одатларининг шаклланганлиги, бирон-бир мафкуранинг яқка ҳокимлик қилишга уринишларининг чеклаб қўйилганлиги, фуқароларнинг маънавий ва ижтимоий жараёнларда бевосита ва билвосита иштирок этишлари учун барча шарт-шароитларнинг мавжудлиги, ҳар бир фуқаронинг ўз мустақил фикрлаши ва қарашига эга эканлигини намоён қилиш учун барча шароитларнинг мавжуд эканлиги, маънавий жараёнларни фақат жамият ва фуқаролар томонидан амалга оширилиши, ҳар бир фуқаронинг қандай дунёқараш ёки динга кириши унинг ўзи томонидан ҳал этилиши, диний эркинлик, барча динлар ва мафкураларнинг ўзаро ҳамкорликда яшашлари учун зарур бўлган шарт-шароитларнинг яратилганлиги [9:Б.6-7; 11:Б.7-8].

Умуман олганда "фуқаролик жамияти" атамаси турли хорижий адабиётларда умумий моҳиятга эга, шу билан бирга, ҳар бир мамлакатнинг миллий анъанларини ҳам уйғунлаштирадиган тушунча бўлиб, у ҳозирги даврдаги талқинларда жамиятнинг муайян шакли (ҳолати ва хусусияти)ни, унинг ижтимоий-иқтисодий,

сиёсий ва ҳуқуқий табиатини, ривожланиш даражасини ифодалайди. Фуқаролик жамиятини шакллантириш масалалари доимо давлатни такомиллаштириш, ҳуқуқ ва қонуннинг ролини юксалтириш муаммолари ҳал этиш билан чамбарчас тарзда ўзаро боғлиқдир.

Баъзи олимларнинг фикрича, демократик жамият - бу "энг аввало, фуқаролик жамиятидир. Чинакам демократиянинг олий мазмуни - шахслараро, миллатлараро, давлат ва ижтимоий-сиёсий муносабатларни уйғунлантиришдан иборат. Бунда инсон ва жамият, жамият ва давлат ҳокимияти тинч-тотув яшайди". Фуқароларнинг давлат ҳаётида иштирок этиши жараёни анча кучайиб бормоқда ва сиёсий партиялар, ноҳукумат ташкилотлар фаолиятида, ҳаётнинг барча жабҳалари, шу жумладан инсон ҳуқуқлари соҳасида ҳам органлар ва мансабдор шахслар фаолиятининг ижтимоий назоратини ҳамкорликда амалга оширишга қаратилган оммавий ахборот воситаларининг фаоллашувида ўз аксини топмоқда.

Фуқаролик жамияти - бу, ижтимоий-сиёсий масалаларни ҳал этишда фаол қатнашадиган, давлатнинг бедодлиги ва аралашувида йўл қўймайдиган ҳуқуқ ҳукмрон бўлган, фуқаролар ва давлат ҳамкорлик асосида ишлайдиган онгли индивидлар жамиятидир. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида фуқаролик жамиятига таъриф берилмаган бўлса-да, унда фуқаролик институтларини ташкил этиш ва улар фаолиятининг ҳуқуқий асослари эътироф этилган, уларнинг давлат билан ўзаро ҳамкорлиги принциплари белгиланган[7].

Фуқаролик жамияти категорияси тарихан инсоният ривожланишининг шундай бир алоҳида йўналишини акс эттирадики, у ҳар бир даврнинг ўзига хос фикрлайдиган мутафаккирининг оқилоналик, эркинлик, фаровонлик ва адолат ҳукм сурувчи идеал жамият моделини яратишга интилиши билан тавсифланади. Давлат, оила, қабила, миллат тушунчалари, диний ва бошқа бирликлардан фарқ қилувчи фуқаролик жамияти категорияси, юқорида қайд этиб ўтганимиздек, XVIII-XIX асрларга келиб ўрганила бошланди.

Европа ва Шимолий Америка мамлакатларида фуқаролик жамиятининг шаклланиши янги даврда бошланди. Олимлар ва мутахассислар фикрига кўра, фуқаролик жамиятининг ривожланишини уч босқичга ажратиш мумкин. Бунда бир босқичдан кейинги босқичга ўтишда жамият ва давлат тузумида юз берган катта ўзгаришлар, ижтимоий ва сиёсий тангликлар, оммавий ҳаракатлар, ижтимоий қатламлар ва синфларнинг тўқнашувлари, жамият мафкурасида туб ўзгаришларнинг рўй бериб туриши анъанага айланди.

Биринчи босқич шартли равишда XVI-XVII асрларни ўз ичига олади. Бу даврда фуқаролик жамиятининг иқтисодий, сиёсий ва мафкуравий асослари яратилди. Улар жумласига саноат ва савдонинг ривожланиши, ишлаб чиқариш турларининг ихтисослашуви, меҳнат тақсимотининг теранлашуви, товар-пул муносабатларининг ривожланиши киритиш мумкин. Шунингдек, ягона марказлашган давлатларнинг ташкил топиши билан феодал тарқоқлик даврида мавжуд бўлган тенгсизлик, ҳуқуқсизликларга барҳам беришга эътибор берила бошланди.

Иккинчи босқич XVIII аср охиридан XIX аср охиригача давом этди. Бу даврда энг ривожланган мамлакатларда умумий юридик тенглик ва эркинлик, шунингдек иқтисодий эркинлик ва шахсий ташаббусга асосланган дастлабки капитализм кўринишидаги фуқаролик жамияти шаклланди.

Учинчи босқич (XIX аср охири ва ундан кейинги давр) вертикал феодал тузилмалар ўрнини эркин одамларнинг ҳуқуқий тенглиги ва ўзаро битимларига асосланган горизонтал муносабатлар эгаллагани билан тавсифланади. Инсониятнинг кўп асрлик тарихида барча одамлар, ижтимоий келиб чиқиши ва мавқеидан қатъи назар, жамият ҳаётининг ҳуқуқий жиҳатдан тенг иштирокчилари деб эътироф этилиши муҳим ижтимоий аҳамият касб этди. Улар ҳар кимга ўзини эркин хоҳиш-иродага эга бўлган, ўз ҳаракатлари ва уларнинг ҳуқуқий оқибатлари учун ўзи жавоб беришга қодир шахс сифатида намоён этиш имкониятини берувчи қонунлар билан эътироф этилган қатор ҳуқуқлар ва эркинликларга эга бўла бошлади [11:Б.15].

Фуқаролик жамияти - очиқ ижтимоий тузилма. Унда сўз эркинлиги, шу жумладан, танқид қилиш эркинлиги, ошкоралик, ҳар хил ахборотлар олиш эркинлиги, ҳар бир ҳудудга эркин кириш ва чиқиш ҳуқуқи, бошқа мамлакатлар билан кенг миқёсда, доимий асосда ахборот, таълим технологиялари алмашинуви, чет давлатлар ва жамоат ташкилотлари билан маданий ва илмий ҳамкорлик, халқаро ҳуқуқ принциплари ва нормаларига мувофиқ халқаро хорижий бирлашмалар фаолиятига кўмаклашиш таъминланади. У умумий инсонпарварлик тамойилларига содиқ бўлиб, дунё миқёсидаги шундай тузилмалар билан ўзаро алоқа қилиш учун очиқдир.

Фуқаролик жамияти - мураккаб таркибли ва плюралистик тизим. Табиийки, ҳар қандай ижтимоий организм тизимнинг муайян хоссалари мажмуига эга бўлади, бироқ фуқаролик жамиятига уларнинг тўлиқлиги, барқарорлиги ва самаралилиги хосдир. Ранг-баранг ижтимоий шакллар ва институтлар (касаба уюшмалари, партиялар, бирлашмалар, тадбиркорлар, клублар ва ҳ.к.)нинг мавжудлиги индивидларнинг турли туман эҳтиёжлари ва манфаатларини ифодалаш ва рўёбга чиқариш, одамзотнинг барча қобилиятларини намоён этиш имконини беради.

Фуқаролик жамияти - ўзини ўзи ривожлантирувчи ва ўзини ўзи бошқарувчи тизим. Индивидлар ҳар хил ташкилотларга бирлашиб, бир-бири билан ранг-баранг муносабатлар ўрнатиб, ўзларининг баъзан қарама-қарши, баъзан умумий манфаатларини рўёбга чиқариб, жамият сиёсий ҳокимияти кучига эга бўлган давлатнинг аралашувисиз уйғун ва изчил ривожланишини таъминлайди. Фуқаролик жамияти давлатдан мустақил равишда ўзини ўзи ривожлантиришнинг ички манбаларига эгадир.

Фуқаролик жамияти - ҳуқуқий давлат билан уйғунликда яшайди. Бу ерда инсон ва фуқаронинг табиий ва ўзлаштирилган ҳуқуқларини тан олиш, таъминлаш ва ҳимоя қилиш уларни бир-бирига боғловчи омил сифатида амал қилади.

Фуқаролик жамиятининг асосий унсури айрим шахс бўлса, фуқаролик жамияти институтлари, ташкилотлар, гуруҳлар ва ҳоказолар уни шакллантирувчи

омиллардир. Улар шахнинг манфаатлари, мақсадлари, ниятлари ва бошқа эҳтиёжларини рўёбга чиқаришга кўмаклашади. Шу сабабли иқтисодий ва сиёсий ҳокимиятни бир-биридан ажратиш - ҳақиқий фуқаролик жамиятининг юзага келиши ва қарор топишининг бош омили ҳисобланади. Иқтисодий ҳокимият билан сиёсий ҳокимият қўшилганида муқаррар тарзда иқтисодий ҳокимиятнинг бир марказ, бир одам ёки шахслар гуруҳи қўлида жамланиши юз беради. Агар сиёсий ва иқтисодий ҳокимиятлар турли марказлар, бошқа-бошқа кўлларда жамланса, улар бир-бирини чеклаб туради.

Фуқаролик жамияти ҳокимиятнинг оқилоналиги ва одилоналиги, шахс эркинлиги ва фаровонлиги ҳақидаги ғояларнинг ҳуқуқий устунлиги, ҳуқуқ ва қонуннинг бирлиги, давлат ҳокимиятининг турли тармоқлари фаолиятини ҳуқуқий чегаралаш ғоялари билан муштаракдир.

"Ҳозирги замон илғор мамлакатларида барпо этилган фуқаролик жамиятлари тўғрисидаги тасаввурлардан келиб чиқадиган бўлсак, у ҳолда фуқаролик жамияти бу;

биринчидан, жамият ҳаёти фаолиятининг иқтисодий, ижтимоий ва маънавий соҳаларида ихтиёрий равишда шаклланган, бошланғич нодавлат тизимларини ўз ичига қамраб олган инсоний бирликлар;

иккинчидан, жамиятдаги иқтисодий, ижтимоий, оилавий, миллий, маънавий, ахлоқий, диний, ишлаб-чиқариш, шахсий ва нодавлат муносабатлар мажмуасидир.

Учинчидан, эркин индивидлар, ихтиёрий равишда шаклланган ташкилотлар ва фуқароларнинг турли органлар тазйиқлари, аралашилари ёки бир қолипга солишларидан қонунлар воситасида ҳимояланган жамияти бўлиб, унда улар ўзлигини намоён қила олишлари учун имкониятларга эга бўладилар".[12:Б.43-44] Шу билан бир қаторда, ҳозирги даврда фуқаролик жамиятининг асосий белгилари шаклланди. Булар асосан қуйидагилардан иборат:

1.Иқтисодий соҳада: а) нодавлат ташкилотлар; б) кооператив ширкатлар; в) ижара жамолари; г) акциядорлик жамиятлари; д) турли уюшмалар; е) корпорацияларнинг мавжудлиги.

2.Ижтимоий соҳада: а) оила; б) патиялар, жамоат ташкилотлари ва ҳаракатлар; в) иш ва яшаш жойларидаги ўз-ўзини бошқариш органлари; г) нодавлат оммавий ахборот воситалари; д) жамоатчилик фикрини аниқлаш, шакллантириш ва ифода этишнинг маданийлашган тартиботлари; е) ижтимоий ихтлофларни куч ишлатмасдан, тазйиқсиз, қонунлар доирасида ҳал қилиш амалиётининг мавжудлигидир.

3.Маънавий соҳада: а) сўз, виждон ва фикрлар эркинлиги; б) ўз фикрини очиқ билдира олишининг реал имкониятлари; в) Ижодий, илмий ва бошқа уюшмалар мусатақиллигининг ҳам қонуний, ҳам амалий жиҳатлардан таъминланганлиги.

Фуқаролик жамиятининг асоси-жамоат ташкилотлари ҳисобланади. Фуқаролик жамиятининг ривожланишида нодавлат нотижорат ташкилотларини ўрни беқиёс ҳисобланади. Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти И.А.Каримов таъкидлаганидек

"Бугунги кунда мамлакатимизда жамият ҳаётнинг турли соҳаларида 5100 дан зиёд нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолият юритмоқда ва бу кўрсаткич 2000 йилга қараганда 2,5 баробар кўпдир. Фуқаролар йиғинлари ва ўзини ўзи бошқариш органлари маҳаллалар сони 10 мингдан ортиқ ташкил этади. Булар қаторида "Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати, Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитаси", "Соғлом авлод ассоциацияси" ва бошқа жамоат ташкилотларини санаб ўтиш мумкин. Бундай ташкилотларнинг обрўси ошиб, мустақамланиб борган сари фуқаролик жамияти институтларининг давлат ва ҳокимият тузилмалари фаолияти устидан таъсирчан жамоатчилик назоратини амалга оширишдаги роли тобора ортиб бормоқда" [4]. Шу билан бир қаторда фуқаролик жамиятининг ўзига хос хусусиятларидан бири - бу нодавлат тизимдаги барча жамоат ташкилотларига аъзоликнинг ихтиёрий шаклда бўлишидир. Бу қоида, биринчидан, шу жамиятдаги демократиянинг юқори даражасини намоён қилса, иккинчидан, жамият аъзоларининг ижтимоий онги ва фаолликлари юксаклигини билдиради. Энг муҳими, ҳар бир фуқаро ўзи кирмоқчи бўлган ташкилот фаолиятида ўзининг манфаатлари ва эҳтиёжларига мос мақсадларга эришишига ишонч ҳосил қилгандан сўнггина шу ташкилотга ихтиёрий равишда аъзо бўла олади. Шу билан бир қаторда, ҳар бир инсон жамиятдаги ўз ўрнини билиши, ўзини жамиятнинг ажралмас қисми деб билиши лозим.

Фуқаролик жамияти ҳар доим у ёки бу мақсад ва гоёлар учун аҳолини жиқлаштириб, бирлаштириб келган. Фуқаролик жамиятини барпо этиш жараёнида нодавлат ва жамоат ташкилотларини ривожлантиришдан мақсад ҳам жамият аъзолари манфаатларининг мувозанатини таъминлаш ва ҳимоя қилишдан иборат. Шунинг учун ҳам нодавлат, нотижорат ташкилотлари "фақат хайрия ва мурувват масалаларига айланиб қолмай, яна бош вазифа - энг аввало, демократик қадриятларни, кишиларнинг қонуний ҳақ-ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишдан" [5] иборатдир.

Хуллас, нодавлат ва жамоат ташкилотларининг ривожланган тизими жамиятда манфаатлар уйғунлигини қарор топтириш ва мустақамлашга хизмат қилиш лозим. Бу ўз йўли билан давлат тузилмалари фаолиятини ҳам муайян маънода тўлдириб, бутун жамиятда маълум бир мувозанатни таъминловчи восита сифатида ҳам бажаришга олиб келади. Ислон Каримов ўзининг "Ўзбекистон ХХI аср бўсағасида: хавсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари" асарида таъкидлаганидек, "Халқимизнинг келажаги, энг аввало, унинг ўзига, маънавий қудратига ва миллий онгнинг ижодий кучига боғлиқдир... Маънавийлик ва маърифийлик халқимизнинг кўп асрлик тарихи давомида доимо унинг энг кучли, ўзига хос хусусияти бўлиб қолди"[6:Б.151]. Демак, фуқаролик жамияти куришни баркамол интеллектуал маънавиятсиз тасаввур қилиб бўлмайди. ХХI асрда Ўзбекистон Республикаси давлати, ҳукумати ва халқи илғор, ривожланган мамлакатларда фуқароларга эркинлик бағишланган, шахснинг эркин камол топиши учун барча шарт-шароитларни яратган, жамиятнинг ҳамма жабхаларини демократлаштиришга қаратилган фуқаролик жамияти барпо этиш йўлидан дадил

қадам ташлаб бормоқда.

Фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий мезонларидан бири - бу унинг ҳуқуқий негизини яратишдан иборат бўлганлиги боис, биринчи навбатда, Ўзбекистон Республикаси Конституциясида фуқаролик жамиятининг ҳуқуқий пойдеворини ўрнатишга, унинг асосий қоида ва талабларини ҳуқуқий жиҳатдан мустақамловчи ҳуқуқий нормаларининг ўз ифодасини топишига алоҳида эътибор берилган.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида фуқаролик жамиятининг асосий қоида ва талабларини акс эттирувчи принциплал аҳамиятга эга бўлган нормалар сифатида давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилиши, давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъул эканлиги (2-модда), халқ давлат ҳокимиятининг бирдан бир манбаи ҳисобланиши (7-модда), Ўзбекистон Республикаси давлат ҳокимиятининг тизими - ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниши принципига асосланиши (11-модда), Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ҳаёт сиёсий институтлар, мафкуралар ва фикрларнинг хилма-хиллиги асосида ривожланиши, ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси сифатида ўрнатилиши мумкин эмаслиги (12-модда)[8:Б.4-6] каби фуқаролик жамиятининг асосий принциплари юридик жиҳатдан мустақамлангандир.

Мустақиллик даврида фуқаролик жамиятини ривожлантириш бўйича Конституциямизда қайд этилган асосий принциплар ва нормалар асосида давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш, суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ этиш, ахборот соҳасини ислоҳ қилиш, ахборот ва сўз эркинлигини таъминлаш, сайлов ҳуқуқи эркинлигини таъминлаш, фуқаролик жамияти институтларини шакллантириш ва ривожлантириш, демократик бозор ислоҳотларини ва иқтисодиётни либераллаштиришни янада чуқурлаштириш бўйича тадрижий ислоҳотлар амалга оширилди.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш - юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маъруза. // Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. - Т.: Ўзбекистон НМИУ, 2017. - Б.102-103..

2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. - Т.: "ЎЗБЕКИСТОН" 2017. - Б.116

3. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. Т.: Ўзбекистон. 2000. 8-жилд. - Б-331

4. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. Т., "Ўзбекистон" 2010, 42 б

5. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI асрга интиломда. Т., 1998, 22-б
6. Каримов И.А. "Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Т., "Ўзбекистон", 1997, - Б.151
7. Фуқаролик жамияти: ютуқлар, муаммолар, истиқболлар. Т.: Академия. 2007.
8. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.-Т.: Ўзбекистон, 2019.- Б.4-6.
9. Ўзбекистонни ривожлантириш стратегияси. Фуқаролик жамияти ўқув-услубий қўлланма. Т. "Info Capital Group" 2019 .- Б. 6-7 .
10. Ҳасанов Р., Утамуродов А. Фуқаролик жамияти: назария ва амалиёт. Услубий қўлланма. Т.: "BROK CLASS SERVISS", 2016. - Б.10
11. Ҳасанов Р., Утамуродов А., Қирғизбоев М., Иноятов Қ. Фуқаролик жамияти: маърузалар курси. Ўқув-услубий қўлланма. Т.: " NAVRO'Z", 2018. - Б.7-8,15.
12. Ҳасанов Р., Утамуродов А., Қирғизбоев М. Фуқаролик жамияти. Ўқув- услубий қўлланма. Т.: " Fan va texnologiyalar Markazining bosmaxonasi", 2019. - Б.43-44